

Näin myös Suomessa. Lehdistä olemme päivittäin saaneet lukea, mikä on tilanne eri sairaanhoitopiireissä. Näiden alueyksiköiden välinen dynamiikka – miten tartunnat leviävät alueelta toiselle – perustuu todennäköisesti alueyksiköiden välistä suhdetta kuvaaviin, olletikin aika yksinkertaisiin parametreihin.

Läheystyisin leviämismatiikkaa toisesta näkökulmasta. Tarkastelun perustaksi ottaisin toiminnallisen aluejärjestelmän ja siinä tapahtuvan vuorovaikutuksen, koska epidemian aiheuttaja kulkee ihmisten mukana. Alueyksiköt olisi helppo skaalata ruutuaineistojen perusteella alueellisesti varsin tarkoiksi. Nämä taas voitaisiin ryhmitellä joustavasti suurempiin kokonaisuuksiin, jotka kuvaavat aluejärjestelmän toiminnallista rakennetta ja siinä ilmevää vuorovaikutusta viruksen leviämisen kannalta mielekkäästi. Keräämällä kyseisen taudinaiheuttajan kannalta tärkeimmät leviämistä määrittelevät muuttujat, voidaan tämä tieto kytkeä osaksi vuorovaikutusmalleja. Mallit ovat rakenteeltaan verraten yksinkertaisia ja siksi myös hyvin joustavia. Ihmisen toimintaan aina liittyvä satunnaisuus voidaan liittää mallinnukseen esimerkiksi simuloinnin avulla, jolloin saadaan vaimennettua malleihin helposti pesiytyvää determinismia. Paikkatieto-ohjelmistot yhdessä tilastotieteen, matematiikan ja spatiaalilaskennan tarjoamin keinoin tarjoavat tähän erinomaiset työkalut.

Lähiötilojen käytöt pandemian aikana

Ympäristöministeriön *Lähiöohjelmaan (2020–2022)* kuuluva tutkimushankkeemme *Oikeus lähiötilaan* alkoi syksyllä 2020, keskellä korona-aikaa. Tutkimuksemme yhtenä tarkoituksena on tunnistaa pidempiaikaisia käytäntöjä, jotka marginalisoivat tai legitimoivat lähiötilojen arkipäivän käyttöjä ja käyttäjiä. Vaikka pandemian aikainen tilanne ei ollut ensisijainen tutkimuskohteemme, saimme kevättalvella, keväällä ja kesällä 2021 toteutettujen kenttätöiden ja aineistonkeruun sivutuotteena tietoa siitä, miten poikkeustilanne vaikutti lähiöiden arkeen ja kaupunkitilan käyttöihin. Nostamme tässä puheenvuorossa esiin kokemuksiamme pandemia-ajan kenttätöskentelystä sekä aineistosta nousseita huomioita pandemian merkityksestä lähiöiden fyysiselle ja sosiaaliselle kaupunkitilalle. Keskitymme Helsingin Kontulasta kerättyyn aineistoon, joka koostuu 30 tunnin etnografisen vapaaehtoistyön avulla kerätystä aineistosta, noin 40 haastattelusta sekä systemaattisesta

Edellä kuvatun lähestymistavan ehkä mielenkiintoisin piirre liittyy kuitenkin siihen, että näin rakennettu mallinnus tarjoaa vaivatta mahdollisuuden pelata erilaisia vaihtoehtoja ja siten tarkastella, miten tiettyyn alueeseen kohdistetut torjuntatoimet (kuten edellä mainittu suhteellisesti nopeampi rokkottaminen) vaikuttaisivat leviämisenusteeseen. Toinen maantieteellisesti melko itsestään selvä mahdollisuus liittyy jo mainittuun alueyksiköiden joustavaan skaalaukseen tarkemmasta alueyksiköstä karkeampaan alueyksikköön. Karkeistaminen ei nimittäin heikentäisi ennusteen luotettavuutta tai tarkkuutta, koska se perustuisi maantieteellisesti hyvinkin pieniin alueyksiköihin.

Tällainen lyhyttäkin lyhyempi kommentti ei mielestäni kaipaa lähdeluetteloja. Kiinnostuneet voivat kysellä viitteitä minulta. Laitan tähän kuitenkin nettiosoitteen Hippokrateen tekstiin, koska se on hauskaa luettavaa myös ihan uteliaisuudesta.

KIRJALLISUUS

Hippocrates (400 eaa) *On Airs, Waters, and Places*. <http://classics.mit.edu/Hippocrates/airwatpl.html> 28.10.2021.

MARKKU LÖYTÖNEN
*Geotieteiden ja maantieteen osasto,
Helsingin yliopisto*

havainnoinnista. Aineistoa emme ole vielä ehtineet analysoida, joten puheenvuoromme perustuu vapaammalle, aineistosta ja kenttätöskentelystä nousseille havainnoillemme.

Kenttätöet poikkeusaikana – kuinka tutkia turvallisesti?

Hankkeen käynnistymisen jälkeen ensimmäisiä tärkeitä ratkaisuja oli se, miten aineiston keruu lähiöissä toteutettaisiin pandemiarajoitusten aikana. Yhtenä menetelmällisenä painotuksena oli urbaani etnografia, josta osa toteutettaisiin etnografisella vapaaehtoistyöllä. Siinä tutkija omaksuu kaksoisroolin osallistumalla alueen arkipäivän elämään sekä vapaaehtoistyöntekijänä että tutkijana. Tämän odotimme tuottavan ainutkertaista, lähiöiden tilallisia valtasuhteita ja käytäntöjä valottavaa aineistoa. Uskoimme myös saavuttavamme tutkimuksissa

usein sivuun jääviä asukkaita sekä lisäävämmä lähiötilojen käyttäjien luottamusta tutkijoihin. Asukkaiden hyväksi tehtävällä työllä halusimme myös osoittaa arvostusta lähiötä ja sen asukkaita kohtaan.

Kuvatunkaltainen aineistonkeruu vaatii läsnäoloa ja kontaktia ihmisiin – asioita, joita poikkeustilan aikana oli tarkoitus välttää. Koska tutkimuksemme keskiössä ovat lähiöiden julkiset ulkotilat ja niissä aikaansa viettävät ihmiset, oli aineistonkeruu toteutettavissa pandemiaturvallisesti. Päätimmekin jalkautua suunnitelmien mukaisesti lähiöihin, joiden julkisissa tiloissa etäisyyksien pitäminen ja muu pandemia-turvallinen toiminta olivat helposti toteutettavissa.

Poikkeustilanteen vuoksi tutkimuksen kulku ei ollut yhtä ennakoitavissa kuin normaalisti. Vaihteleva pandemiatilanne ja päivittyvät viranomaismääräykset edellyttivät valppautta ja nopeaa muutoksiin sopeutumista. Noudatimme yhteistyöorganisaatioiden ohjeistuksia ja osallisten henkilökohtaista päätäntävaltaa. Etsimme myös jatkuvasti vaihtoehtoisia menetelmiä tutkimuksen toteuttamiseksi. Esimerkiksi etnografista työskentelyä täydentävät haastattelut suoritimme etäyhteyksin tai ulkona kävellen. Kävelyhaastattelut sopivatkin erinomaisesti keskusteluun julkisista tiloista ja ne tuottivat arvokasta paikkasidonnaista tietoa. Pitkiksikin venyneet kävelytuokiot mahdollistivat yksityiskohtaisen paneutumisen arkipäivän tilallisiin käytäntöihin sekä yksittäisten paikkojen valtasuhteisiin ja kehittämissuunnitelmiin. Poikkeusajan ajoittuva kenttätyöskentely edellytti kuitenkin tutkimuseettisten kysymysten tarkkaa pohtimista. Eettisiä haasteita ratkaistiin tutkijoiden vuoropuhelussa tutkimuksen eri vaiheissa, liittyen esimerkiksi tutkimuksesta tiedottamiseen sekä aineistonkeruun toteutukseen.

Julkisen tilan muutoksia

Toteutimme etnografisen vapaaehtoistyön Kontulan ostoskeskuksella yhteistyössä ViaDia Helsinki ry:n Levähdyspaikka-hankkeen kanssa. Levähdyspaikka on matkailuautosta käsin toimiva liikkuva päiväkeskus, jonka tavoitteena on ohjata apua tarvitsevia tukipalveluiden piiriin. Levähdyspaikka tarjoaa paikan levähtää, kuumaa juotavaa sekä leipä- ja vaateapua. Toiminnan kohderyhmänä ovat päihdeongelmaiset ja asunnottomat, mutta kohtaamisiin kaikenlaisien ihmisten välillä kannustetaan. Asiakkaina on paljon myös esimerkiksi pienituloisia, ikääntyneitä ja yksinäisiä. Jotkut asiakkaita luonnehtivat Levähdyspaikan viikoittaisista, kolmetuntista toimintaa Kontulassa ”viikon valopilkuksi”, joka motivoi poistumaan kotoa pandemiatilanteesta.

Etnografinen vapaaehtoistyö tarjosi näköalapaikan Kontulan katujen elämään ja siihen, mitä tapahtuu, kun kriisitilanteessa palvelut menevät kiinni. Poikkeustila heikensi jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tilannetta. Rutiinit menivät sekaisin, kun tärkeät arjen paikat suljettiin ja päivittäistä päihdeavun tarjontaa rajoitettiin. Julkisten sisätilojen, kuten kirjastojen, sulkeutuessa erityisesti asunnottomien tilanne vaikeutui. Kävelminen oli keino selvittää päivästä, ja tartuntoja välttääkseen moni valitsi julkisessa tilassa nukkumisen yömajojen sijaan. Levähdyspaikan työntekijöiden mukaan heidän asiakkaitaan saapui sulkuajan aikana entistä väsyneempiä ja nälkäisempiä kansalaisia.

Kontulalaisen sosiaalialan työntekijän mukaan kriisitilanteessa ihmisten asiat menevät entistä enemmän solmuun, mikä näkyi lähiympäristössä. Useat toimijat ja asukkaat raportoivat päihteidenkäytön tulleen pandemian aikana entistä näkyvämmäksi Kontulan julkisissa tiloissa, erityisesti ostoskeskuksen läheisyydessä. Ostoskeskuksen kuvailtiin olevan hälisevä, sekava, epämääräinen ja paikoin turvaton. Eräs paikallistoimija kuvasi päihteidenkäytön lisääntymisen aiheuttaneen huolta Kontulassa pitkään asuneiden keskuudessa, etenkin liittyen siihen, että ”huumeidenkäyttö lisääntyy ja neuloja löytyy vähän joka paikasta”. Tähän liittyi myös huomio siitä, etteivät ihmiset kunnioita lähiötilaa samalla tavalla kuin aiemmin.

Kontulan ulkoilmaostoskeskus näyttäyty salliavana ja vaihtoehtoisena tilana hyvien liikenneyhteyksien varrella, mikä houkuttelee päihteidenkäyttäjiä ja myyjiä. Ostoskeskusta on verrattu esimerkiksi Myllypuroon, joka on asukkaiden mukaan ”puhdistunut” kaupunki uudistuksen myötä. Kontulaan houkuttelevat myös alueelle sijoitetut päihdeongelmaisten palvelut. Esimerkiksi Kontulan Symppiksessä sijaitseva neulanvaihtopiste kerää asiakkaita laajemmalla alueella. Yhdeksi lähiön yhteiseksi haasteeksi tunnustetaan asiakaskunnan ”valuminen ympäristöön”, eli päihteidenkäytön näkyminen vahvemmin muualla ostoskeskuksessa sekä laajemmin asuinalueella. Haasteen ovat tunnustaneet esimerkiksi kaupunkisuunnittelun toimijat sekä kaupungin työntekijöistä, ostarin toimijoista, kolmannesta sektorista ja asukkaista koostuva paikallisverkosto. Verkostossa on mietitty päihdepalveluiden tai niiden asiakasvirtojen uudelleen sijoittelua luontevien ja turvallisten kohtaamisten mahdollistamiseksi.

Pandemian aikana myös ostoskeskuksen tilallinen kontrolli muuttui. Poliisin ja vartijoiden välinen yhteistyö sekä ulkopuolinen vartiointi lisääntyivät. Eräs haastateltava kertoi, miten aiemmin ostoskeskuksella toimi tuttuja vartijoita, jotka vuo-

sien työskentelyn seurauksena tunsivat hyvin sekä kanta-asiakkaat että heidän toimintonsa. Ulkopuolisen vartioinnin lisääntyttä suhtautuminen muuttui haastateltavan mukaan etäisemmäksi.

Julkinen tila pakkona

Usein unohdetaan, että kaupunkitilassa ongelmallisiksi koetut ihmisryhmät viettävät kaduilla aikaa pakottavista syistä. Sulkutilan aikana monet päihdetukipalveluiden asiakkaat odottivat pois pääsyä julkiselta areenalta sisätiloihin, joista saisi rauhaa, lämpöä, turvaa, palveluja ja tukea. Esimerkiksi baareja kuvattiin intiimeiksi yhteisöiksi, olohuoneiksi, perheeksi ja sosiaalisiksi yksiköiksi. Ne toimivat turvasatamina, joissa päihteiden käyttö on turvallisempaa kuin ulkona. Eräs haastateltava luonnehti päihdeongelmaisten olevan haurasta tekoa, ”vanhoja ja huonokuntoisia ihmisiä, jotka haluavat mennä tuttuun pöytään istumaan”. He ovat julkisessa tilassa vailla suojaa ja pelkäävät, jolloin ”kapakka on se paikka, missä olla suojassa.” Suojassa ollaan sekä mahdollisilta hyökkääjiltä että vartijoilta, joiden uskotaan helposti kohdistavan syytöksiä juuri päihdeongelmaisiin.

Baarien avautumista odottivat niiden asiakaskunnan lisäksi alueen asukkaat, jotka kaipaivat lisää väljyyttä Kontulan julkisiin tiloihin. Yhden asukkaan sanoin Kontula ”täytyy ihmisistä, mistä seuraa ongelmia”. Kapakoiden nähtiin siistivän ostaria, sillä ne ”sulkevat toiminnan sisäänsä”. Marginaalisten ryhmien lisääntynyt näkyvyys lähiöiden julkisissa tiloissa herätti keskustelua siitä, miten yhteisiä kaupunkitiloja tulisi käyttää, ja keillä on niihin oikeus.

Kontulalaiset suhtautuivat päihdeongelmien läsnäoloon sekä ymmärtäväisesti että huolestuen. Ymmärtäväistä suhtautumista edustaa esimerkiksi asukas, joka painottaa, että ”kaikki saa tulla ja olla” ja ettei ”tarvii pelätä kaikkia asioita”. Hän jatkaa, että ”jos ketään ei uhata mitenkään niin on epäloogista häätää ketään pois”. Eräs toinen haastateltava sen sijaan kertoo naapureiden huolesta, mikä on lisääntynyt joidenkin päihdeongelmaisten majoituttua kerrostalon varastossa. Huolta on herättänyt myös ”sekainen porukka ostarilla”, mikä osittain yhdistetään neulanvaihtopisteen asiakaskuntaan, josta osa jää asioinnin jälkeen ostarille viettämään aikaa.

Yhteiset haasteet toivat Kontulan paikallistoimijoita yhteen reagoimaan nopeasti muuttuneeseen tilanteeseen. Sosiaalialan paikallistoimijat lisäsivät jalkautuvan avustustyön määrää julkisissa tiloissa asiakkaiden saavuttamiseksi. Uudenlaisen toimintatavan avulla onnistuttiin tavoittamaan

myös sellaisia ihmisryhmiä, jotka eivät muutoin – esimerkiksi sosiokulttuurisista syistä – hakeudu päihdeapuun. Jalkautuvan työn toivottiin jatkuvan laajennettuna myös pandemian jälkeen, sillä suoran avustustoiminnan lisäksi läheltä asukasta kerätty tieto laajensi toimijoiden ymmärrystä laajemmista rakenteellisista ja kulttuurisista syistä, jotka estävät apuun hakeutumista.

Lopuksi

Pandemian aikana arkipäivän eriarvoisuus korostui Kontulan julkisissa tiloissa, joissa heikompi-osaisuus tuli aiempaa näkyvämmiin esiin. Etenkin ostarin läheiset julkiset tilat muodostuivat paikoiksi, joihin mentiin, jos muuta vaihtoehtoa ei ollut. Pandemia vaikutti monin tavoin sellaisiin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin, jotka viettävät julkista elämää kaupunkitiloissa. Samalla kun useimpien asukkaiden julkinen elämä katosi kohtaamispaikkojen sulkeutuessa, toisten lähiöläisten elämä muuttui entistä julkisemmaksi arjen toimintojen siirryttyä aiempaa enemmän ulkotiloihin. Huomattakoon kuitenkin, että lähiöt poikkeavat huomattavasti toisistaan, ja myös lähiöiden sisällä vaikkapa lenkkipolun tai urheilukentän kaltaisten julkisten tilojen todellisuus poikkeaa ostareiden arkipäivästä. Siten puheenvuorossamme esittämiämme huomioita ei voi yleistää laajemmin lähiöitä tai niiden julkisia tiloja koskeviksi.

Tutkimuksemme osoittaa, että kaupungin marginaalissa piileviä haasteita ei kriisitilanteessa voi erottaa kaupunkiympäristön laatu ja yksilöiden tilallisia oikeuksia koskevasta keskustelusta. Julkisessa tilassa toimimisella – on se sitten tutkimustai sosiaalityötä – on potentiaalia tavoittaa hiljaisia kansalaisia. Se on tärkeää paitsi demokratian ja osallisuuden, myös ihmisten hyvinvoinnin kannalta. On ollut antoisaa huomata, että osana Levähdyspaikan sosiaalityötä olemme tutkimuksellamme voineet lisätä alueen asukkaiden tunnetta omasta toimijuudestaan. Erään paikallistoimijan mukaan ”omaan toimijuuteen kannustaminen parantaa”. Tutkimuksemme tärkeintä antia on sen saama innostunut vastaanotto Levähdyspaikan asiakkaiden keskuudessa: tutkimukseemme on suhtauduttu positiivisesti, se on koettu tarpeelliseksi, ja meille on kerrottu lähiöelämästä asioita, joita emme olisi osanneet kysyä tai ajatella ilman vapaaehtoistyöskentelyä alueella.

PÄIVI RANNILA & MIA JAATSI
Turun yliopisto